

Наталія Богданівна Зубко

Твори Станіслава Людкевича у перекладах для фортепіанних ансамблів

УДК 78.421

DOI <https://doi.org/10.24195/artstudies.2024-2.28>

Наталія Богданівна Зубко
старший викладач кафедри спеціального фортепіано,
здобувач кафедри історії музики
Львівська національна музична академія
імені М. В. Лисенка
ORCID: 0000-0002-6608-6543

Творча спадщина Станіслава Людкевича займає вагоме місце в історії української музики. Поряд із масштабними симфонічними та хоровими творами, композитор звертався до камерних жанрів, серед яких найчисленніше представлена фортепіанна музика. Окреме місце в ній посідають твори, написані для фортепіанного ансамблю. В доробку митця крім оригінальних творів для фортепіанних дуетів натрапляємо на авторські переклади власних творів для фортепіано в чотири руки та для двох фортепіано. У різний час до творчості Людкевича з метою здійснення перекладів зверталися й інші митці. Для фортепіано в чотири руки зустрічаємо переклади Михайла Шведа та Наталії Юзюк, для двох фортепіано — Ісидора Вимера та Никодима Плаксюка.

Мету статті становить опис наявних перекладів творів С. Людкевича для фортепіанних ансамблів та виявлення причини їх виникнення. Джерельною базою слугували автографи творів композитора, нотні видання авторських перекладів, а також перекладів інших митців для фортепіано в чотири руки чи для двох фортепіано. Методологія дослідження зумовлюється використанням таких методів: аналітичних та систематизації щодо опрацювання наукових джерел та нотної літератури в межах досліджуваної тематики; джерелознавчого, що дозволив залучити архівні матеріали (автографи, першодруки, програми концертів, тощо; текстологічний) й установити точний текст нотних рукописних матеріалів; емпіричних щодо спостереження за виступами провідних фортепіанних дуетів, самоспостереження, порівняння й узагальнення отриманих результатів

У статті досліджено переклади творів С. Людкевича для фортепіано в чотири руки та для двох фортепіано на матеріалі збережених автографів, прижиттєвих нотних видань та опрацювань інших митців; прослідковано причини виникнення авторських чотириручних перекладів, визначено мету створення перекладів творів Людкевича іншими композиторами та педагогами. Окреслено напрями подальших наукових розробок обраної теми: пошук втрачених сторінок спадщини композитора, реставрація віднайдених творів (Капричіо), класифікація існуючих перекладів за рівнем технічної складності, проведення аналогічних досліджень на прикладі доробку інших українських митців.

Ключові слова: Людкевич, переклади, фортепіанний дует, фортепіанний ансамбль, твори для фортепіано в чотири руки, автографи, нотодруки, репертуар, українська музика.

Постановка проблеми. Творча спадщина Станіслава Людкевича займає вагоме місце в історії української музики і стала одним із найважливіших етапів розвою професійного музичного мистецтва Галичини. Творчість митця багатожанрова. Істотною її частину, поряд із масштабними симфонічними та хоровими творами, становлять камерні жанри, серед яких найчисленніше представлена фортепіанна музика. Окреме місце в ній посідають твори, написані для фортепіанного ансамблю, а позаяк це перші в історії української музики зразки професійної композиторської творчості в жанрі фортепіанного дуету, їхнє значення та важливість важко переоцінити.

Доробок С. Людкевича для фортепіанного дуету становлять здебільшого твори для фортепіано в чотири руки: «Характерний козак» на тему балагульської пісні (1899, не зберігся), єврейський військовий марш «Бар-Кохба» (1902), січовий марш «Ой ішли наші славні запорожці» (1909), «Швачка-марш» (1909), Чабарашки № 1 (1912), чабарашка «Іде Харко із Туреччини» (1912), Чабарашка № 2 (1913), «Valse mélancolique» за мотивами

новели О. Кобилянської (у перекладі з французької – «Меланхолійний вальс», 1917). Також натрапляємо на два твори для двох фортепіано – Капричіо ре-мінор (1902) та Варіації (кінець 1950-х) (Брилинська-Блажкевич, 1999, с. 122). Дві з перелічених композицій можемо віднести до похідного жанру перекладу, а саме Чабарашка № 2 (у першій версії створена для скрипки у супроводі фортепіано), частково – Капричіо ре-мінор (початково написано для симфонічного оркестру). Також для фортепіано в чотири руки композитор перекладав оркестрові голоси партитур в симфонічно-хорових творах. Подібним чином були опрацьовані хори «Ой виострю товариша», «Вічний революціонер», кантати «Наша думка, наша пісня», «Кавказ» (перша частина).

У різний час до творчості Людкевича з метою здійснення перекладів зверталися і інші митці. Для фортепіано в чотири руки зустрічаємо переклади Михайла Шведа та Наталії Юзюк, для двох фортепіано – Ісидора Вимера та Никодима Плаксюка. Проте наукові праці стосовно перекладів творів С. Людкевича для фортепіано в чотири руки та для

двох фортепіано практично відсутні, що й актуалізує проблематику нашої статті.

Аналіз актуальних досліджень. Найповнішим джерелом, що висвітлює життєвий та творчий шлях С. Людкевича, є монографія Зеновії Штундер у двох томах (2005; 2009). Праця Галини Брилинської-Блажкевич (1999) висвітлює аспекти фортепіанної спадщини композитора – жанрові та стильові особливості творів, питання виконавської інтерпретації, значення для розвитку української фортепіанної музики. Фортепіанно-дуєтній творчості С. Людкевича, а саме висвітленню виконавських проблем інтерпретації творів композитора для фортепіано в чотири руки в контексті стилю автора присвячене дослідження Н. Зубко (2023).

Мета статті – описати існуючі переклади творів С. Людкевича для фортепіанних ансамблів та дослідити причини їх виникнення.

Джерелами для цієї публікації слугували автографи творів С. Людкевича, нотні видання авторських перекладів, також перекладів інших митців для фортепіано в чотири руки чи для двох фортепіано.

Методологія дослідження. Досягнення поставленої нами мети потребувало використання таких методів дослідження: аналітичний та систематизаційний в опрацюванні наукових джерел та нотної літератури в межах досліджуваної тематики; джерелознавчий, що дозволив залучити архівні матеріали – автографи, першодруки, програми концертів, тощо; текстологічний – встановлення точного тексту нотних рукописних матеріалів; емпіричний – спостереження за виступами провідних фортепіанних дуєтів, самоспостереження, порівняння й узагальнення отриманих результатів.

Результати та їх обговорення. Людкевич досить часто звертався до жанру фортепіанного дуєту, і це зумовлено кількома чинниками. Насамперед жанр фортепіанного ансамблю був пов'язаний із надзвичайно поширеною традицією домашнього музикування. На домашніх концертах звучали й оригінальні твори камерної музики, і так звані похідні жанри – переклади та транскрипції для інструментальних ансамблів різних виконавських складів: дуєти, тріо, квартети, квінтети тощо. З фортепіанних ансамблів набула поширення гра в чотири, шість і навіть у вісім рук на одному інструменті.

Педагогічна праця Людкевича в Перемишлі та Львові спонукала його творити дидактичний репертуар на основі національної тематики й мелодики. Так з'явилися чотири твори для фортепіано в чотири руки: «Швачка-марш», січовий марш «Ой ішли наші славні запорожці», чабарашка «Іде Харко із Туреччини» й Чабарашка № 2, що є авторським перекладом однойменної п'єси для скрипки та фортепіано. Слід зазначити, що декілька опусів Людкевича, не просто слугують

дидактичній меті, а є великими художніми творами розгорнутих форм, вагу яких відчував і сам композитор, про що свідчать подальші їх переклади для великих інструментальних та хорових виконавських складів. Такими є твори: єврейський військовий марш «Бар-Кохба», Чабарашки № 1 і «Valse mélancolique». Людкевич – перший український композитор, який звернувся до жанру фортепіанного дуєту й підніс його з побутового рівня через дидактичний до концертного.

Чинник, який спонукав Людкевича створювати переклади своїх симфонічних творів для фортепіано в чотири руки, – відсутність в українському музичному середовищі Галичини власного симфонічного оркестру та фінансова неспроможність залучити для участі в концертах колективи інших національностей. Чотириручні переклади допомагали композиторові популяризувати свою творчість і одночасно спонукали піаністів вдосконалювати навички гри в дуєті. Так Людкевичем були створені переклади власних симфонічно-хорових творів, завдяки чому з'явилися хорові твори в супроводі фортепіано в чотири руки, що згодом були презентовані на концертній естраді. Зокрема, чоловічий хор у супроводі симфонічного оркестру на слова Тараса Шевченка «Ой виострю товариша», написаний в 1917 (Штундер, 2005, с. 261), уперше виконав хор «Бандурист» під батудою Людкевича та в супроводі фортепіано в чотири руки 18 березня 1920 року в Інституті імені М. Лисенка на Шевченківському концерті (Штундер, 2005, с. 275–276). Зі спогадів Василя Витвицького (2014) відомо, що композитор переклав для фортепіано в чотири руки симфонічну партію першої частини кантати «Кавказ». У такому варіанті вона прозвучала в Перемишлі на одному з Шевченківських концертів у виконанні хору «Перемишльський Боян» у супроводі дуєту викладачок перемиського Руського інституту для дівчат Ірини Негребецької та Олени Яцишиної під батудою Василя Витвицького. «Фортепіанова партія в такому вигляді <...> звучала повно й барвисто та навіть сподобалася самому композиторові» (Витвицький, 2014, с. 127).

Ноти авторських перекладів композитора знаходимо у львівських архівах та бібліотеках. Варіант симфонічно-хорового твору «Вічний революціонер» (Людкевич, 1906) на слова І. Франка для хору та фортепіано в чотири руки виданий товариством «Бандурист» 1906 року зберігається у Відділі мистецтв Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. На пізнішу републікацію натрапляємо у збірнику хорових творів на слова І. Франка, що його упорядкував Євген Турула (Людкевич, [1918–1923]).

Ще один симфонічно-хоровий твір, який композитор переклав для хору та фортепіано в чотири руки, – кантата «Наша дума, наша пісня» для мішаного хору та симфонічного оркестру на пое-

зію Т. Шевченка «До Основ'яненка», написана 1931 року з нагоди 40-річчя заснування хорového товариства «Львівський Боян». Перекладений для фортепіано в чотири руки клавир цієї кантати зберігається в Меморіальному музеї Станіслава Людкевича у Львові (інвентарний номер 1780 ФСЛ).

До жанру фортепіанно-ансамблевого перекладу частково можна віднести і «Капричіо ре-мінор» для двох фортепіано. Початково твір написаний для симфонічного оркестру. Прем'єра відбулась під час першого концертного сезону Львівської філармонії 6 травня 1903 р. під батутю Людвіка Челянського. Рукопис авторської фортепіанно-ансамблевої версії капричіо зберігається у фонді Меморіального музею Станіслава Людкевича у Львові (інвентарний номер 1779 ФСЛ). Твір зберігся не в повному обсязі. Подальше опрацювання митцями симфонічної партитури, реставрація втраченого нотного тексту та відновлення цілісності цього твору є важливим завданням у межах збереження мистецької спадщини України, оскільки Капричіо є одним із перших творів в історії української музики, що написаний для двох фортепіано.

Опрацювання творів С. Людкевича для фортепіанних ансамблів створювали і інші композитори. Зокрема, Ісидор **Вимер** (1906-1983) зробив переклад вокальної композиції Людкевича «Спи дитинко моя» для двох фортепіано. Твір прозвучав у виконанні дуету львівських піаністок Оксани Шпот та Оксани Попіль в програмі урочистого концерту, присвяченого 100-річчю з дня народження Людкевича 26 січня 1979 року (*Програма урочистого концерту*, 1979). Ноти названої композиції знайти не вдалося.

У 1997 році львівський композитор Михайло Швед (нар. 1978) переклав для фортепіано в чотири руки «Голосіння» С. Людкевича, написане в оригіналі для скрипки та фортепіано. Переклад вперше було опубліковано у вигляді фотокопії автографу в хрестоматії, яку упорядковала Л. Чекас (1999). Це опрацювання було виконане на замовлення педагогині Львівського університету ім. І. Франка Наталії Юзюк з метою розширення українського навчального репертуару для піаністів.

Наталія Юзюк і сама перекладала вокальні та інструментальні твори композитора для фортепіано в чотири руки. До збірки в її опрацюванні (Юзюк, 2019) «Людкевич С. Вибрані твори. Ансамблі для фортепіано» увійшло двадцять композицій: «Старогалицька мелодія», «Кізочка з колядою», «Старовинна пісня», «Valse-lente», «Стара пісня», «Чабарашка», «Пісня до схід сонця», «Танок», «Чабарашки», «Гагілка», «Де Дніпро наш котить хвилі», «Пою коні при Дунаю», «Одна пісня голосенька», «Українська баркарола», «Тайна», «Ой ти, дівчино, зарученая», «Марусенька по саду ходила», «Ой співаночки мої», «Залітай, залітай», «Зелена ліщина». У здійснених перекладах упо-

рядниця спиралася на композиторський стиль Людкевича в оригінальних п'єсах для фортепіано в чотири руки, повністю зберегла специфіку фактури вокальних та інструментальних творів.

Переклади творів С. Людкевича здійснені Н. Юзюк суттєво розширюють існуючий педагогічний та виконавський репертуар в жанрі фортепіанного дуету. Серед двадцяти п'єс у варіанті для фортепіано в чотири руки, запропонованих п. Юзюк, знайдуться твори для різних вікових виконавських категорій та кожна з них може бути використана з різною дидактичною метою: для опанування навичок ансамблевої гри, знайомство з творчістю та композиторським почерком Людкевича, підготовки до концерту, конкурсу, тощо. Зокрема, «Гагілка» у перекладі Юзюк звучала у монографічній програмі з творів композитора для фортепіано в чотири руки у виконанні дуету «Dovhan & Zubko Piano Duo» 25 січня 2023 року в рамках фестивалю «Людкевич Fest» у Львівському органному залі.

Опосередковано до категорії перекладів творів Людкевича для фортепіанного ансамблю можна віднести «Варіації на тему С. Людкевича» колективного співавторства Г. Ляшенка, В. Камінського, Я. Якубяка, Ю. Ланюка та М. Скорика у опрацюванні диригента та багатолітнього педагога Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка Никодима Плаксюка (1928–2007).

Варіації на тему С. Людкевича для симфонічного оркестру написані з ініціативи Яреми Якубяка, музичного критика, науковця, професора Вищого державного музичного інституту ім. М. Лисенка (нині – академія), та у колективному співавторстві його з композиторами Генадієм Ляшенком, Віктором Камінським, Юрієм Ланюком та Мирославом Скориком. Автори приурочили цю працю до 90-річного ювілею навчального закладу. Твір з великим успіхом виконувався симфонічним оркестром на сцені Львівської державної філармонії 1993 року. Тема варіацій – це фрагмент народної пісні, на основі якого Людкевич написав свій варіаційний цикл для скрипки та фортепіано. Кожна з частин написана іншим композитором, є яскравим портретом її автора та відтворює індивідуальний композиторський стиль. Першу варіацію написав Г. Ляшенко, другу – В. Камінський, третю – Я. Якуб'як, четверту – Ю. Ланюк, а п'яту – М. Скорик.

Переклад Плаксюка колективного симфонічного твору для двох фортепіано здійснений в 1996 р., довгий час зберігався в рукописі у фонді творів львівських педагогів в бібліотеці Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, і лише в 2023 році був опублікований в збірнику творів для двох фортепіано в упорядкуванні Н. та О. Майчиків (2023). Завдяки здійсненому перекладу Н. Плаксюка, симфонічні варіації отримали нове життя і були з успіхом презентовані

подружжям львівських піаністів Оксаною Рапітою та Мирославом Драганом на сцені Львівської національної філармонії ім. М. Скорика. Концерт під назвою «Постлюдія» в рамках фестивалю «Контрасти» відбувся 18 жовтня 2022 року.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Виникнення перекладів творів Станіслава Людкевича для фортепіано в чотири руки та для двох фортепіано зумовлене кількома чинниками. Першочерговою причиною здійснення чотириручних перекладів була потреба презентувати великі полотна для симфонічно-хорових виконавських складів, а відсутність симфонічних колективів вимагала знаходження художніх компромісів. Так виникли авторські перекладення оркестрових партій симфонічно-хорових творів: «Ой виострю товариша», «Вічний революціонер», «Наша думка, наша пісня», перша частина кантати «Кавказ».

Підставою для написання перекладів стала також необхідність формування українського навчально-дидактичного матеріалу. З цієї метою були створені авторські переклади Чабарашки №2 для фортепіано в чотири руки і Капричіо для двох фортепіано, та переклади виконані Михайлом Шведом («Голосіння»), Наталією Юзюк (20 п'єс, що увійшли до її збірника перекладів) та Никодимом Плаксюком (Варіації колективного авторства).

Переклади творів Людкевича, здійснені як самим композитором, так і іншими митцями, збагачують не лише навчально-дидактичний фортепіанний доробок, але й суттєво розширюють концертно-виконавський репертуар. Окремі переклади з впевненістю можуть претендувати на гідну презентацію на концертних естрадах, що підтверджено виконавською практикою сучасних дуетів.

Результати проведеного дослідження окреслюють напрямки подальших наукових розробок обраної теми. В першу чергу надважливим завданням є реставрація втраченого нотного тексту та відновлення цілісності Капричіо для двох фортепіано Людкевича. Подальші пошуки та дослідження можуть виявити втрачені сторінки спадщини ком-

позитора. Систематизація перекладів творів Людкевича, здійснених сучасними мистцями, дасть розуміння рівня їх технічно-виконавської складності, аналітичний підхід дозволить класифікувати здійснені опрацювання за дидактичним призначенням на різних етапах мистецької освіти. Аналогічне дослідження в жанрі перекладу для фортепіанного ансамблю можна проводити на прикладі доробку багатьох інших українських митців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брилинська-Блажкевич, Г. (1999). *Фортепіанна музика Станіслава Людкевича*. Львів, 125 с.
2. Витвицький, В. (2014). Станіслав Людкевич зблизька. З.Штундер (упор.) *Станіслав Людкевич у спогадах сучасників*. 2-ге вид. Жовква: Місіонер, 123–141.
3. Зубко, Н. (2023). Проблеми виконання творів Станіслава Людкевича для фортепіанного дуету. *Українська музика : науковий часопис*. Львів. 3/4 (46/47), 15–22.
4. Людкевич, С. (1906). *Вічний революціонер : хор мужеский з оркестрою : фортепіановий витяг на 4 руки*. Львів : наклад тов. «Бандурист». 20 с.
5. Людкевич, С. Вічний революціонер : хор муж. з оркестрою (фортепіановий витяг на 4 руки). Турула Є. (упор.) *Музика до слів Івана Франка [Ноти] : хори; [сл.] І. Я. Франка*. Київ ; Ляйпціг: Українська Накладня ; Коломия : Галицька Накладня; Winnipeg Man: Ukrainian Publishing, [1918–1923]. С. 20–35.
6. Майчик, Н., Майчик, О. (упор.) (2023). *Твори у перекладі для двох фортепіано*. (Ч. I). Львів. 59 с.
7. Програма урочистого концерту, присвяченого 100-річчю з дня народження С. П. Людкевича, учнів та викладачів музичної школи-інтернату ім. С. Крушельницької. 26 січня 1979. 2 с.
8. Чекас Л. (упор.) (1999). *Фортепіанні ансамблі львівських композиторів : хрестоматія*. (Ч. I) Львів. С. 4–13.
9. Штундер, З. (2005). *Станіслав Людкевич. Життя і творчість*. Т. I (1879–1939). Львів : Бінар-2000. 635 с.
10. Юзюк, Н. (упор.) (2019). *Людкевич С. Вибрані твори. Ансамблі для фортепіано*. Львів: НМЦО. 112 с.

Music of Lyudkevych in arrangements for piano four hands and two pianos

Natalia Bogdanivna Zubko

Lecturer at the Department of Special Piano,
 Doctoral degree-seeking student
 at the Department of History of Music
 Lviv National Music Academy
 named after M. Lysenko
 ORCID: 0000-0002-6608-6543

The creative legacy of Stanislav Lyudkevych occupies a pivotal position in the annals of Ukrainian music history. Alongside his grand symphonic and choral compositions, the composer also delved into chamber genres, with piano music being particularly prominent. A distinctive segment of his oeuvre comprises works crafted for piano ensembles. In addition to original compositions for piano duets, there exist authorial arrangements of his own works for piano four hands and for two pianos. At various times, other artists have also engaged with Lyudkevych's works for the purpose of creating arrangements. For piano four hands, we encounter arrangements by Mykhailo Shved and Natalia Yuzyk, and for two pianos by Isidor Vymer and Nikodym Plaksyuk.

The purpose of the article is to describe the existing translations of S. Liudkiewicz's works for piano ensembles and to identify the reasons for their appearance. The source base is the autographs of the composer's works, music editions of the author's translations, as well as translations by other artists for four hands or two pianos. The research methodology is based on the use of the following methods: analytical and systematisation for processing scientific sources and music literature within the scope of the study; source studies, which allowed to attract archival materials (autographs, first editions, concert programmes, etc.; textual) and establish the exact text of manuscript music materials; empirical methods for observing performances of leading piano duets, self-observation, comparison and generalisation of the results obtained.

This article examines the arrangements of S. Lyudkevych's works for piano four hands and for two pianos, drawing on preserved autographs, lifetime editions, and the contributions of other artists. It traces the motivations behind the emergence of authorial four-hand arrangements and elucidates the objectives of other composers and educators in creating these arrangements of Lyudkevych's works. The article outlines directions for further scholarly inquiry into the chosen topic: the search for lost pages of the composer's legacy, the restoration of rediscovered works (Capriccio), the classification of existing arrangements by their technical complexity, and the undertaking of analogous studies on the works of other Ukrainian artists.

Key words: Lyudkevych, arrangements, piano duet, piano ensemble, works for piano four hands, autographs, sheet music, repertoire, Ukrainian music.